

A budapesti főkapitányság épületei

Régi idők érdekes emlékei

Írta Romhányi István

Valamikor a mai Ferenc József-tér rendezett és pázsitos területe kietlen pusztaság volt. A Duna minden tavasszal lerakta az áradással sodort piszkot, sarat és senki nem gondolt arra, hogy majdan fővárosunk egyik legszebb tere foglalja el ezt a kietlen vidéket. Arról pedig álmodni sem mertek, hogy valaha a polgárok nyugalmát, erkölceit és vagyonát védő világhírű rendőrségünk hajléka fog az elhagyatott téren díszelgni. Az idők változnak. A város falait lerombolták, hogy utat nyissanak a fejlődésnek, mert Pest a török hódoltság után évről-évre fejlődve, az ország fővárosává lett. És a természetesen megindított városfejlődés nemcsak a Dunától a Rákosig, hanem a Duna partján is folytatódott. A kereskedelem és az ipar, mivel a tengelyen való szállítás nehézkesebb és drágább volt, a Dunát használta fel céljaira. Az épülő városnak rengeteg köre, téglára és főleg fára volt szüksége, mely anyagokat nagyobb tömegben a dunamenti kőfejtőtelepek és a

Felvidék szolgáltatták. Tutajokkal, talpakkal, bárkákkal érkeztek ezek az építési kellékek, természetesen feldolgozatlan nyers állapotban. Az árak csökkentése céljából a faanyagot nem fuvarozták a város messzebb eső tájaira, hanem a kirakodás után azonnal feldolgozták és lehetőleg ott raktározták el. Nagy ácsstelepek és faraktárak keletkeztek így. Ezek a nagy ácsstelepek a mai Vigadó-tértől húzódtak felfelé egészen az Országház-térig s így a Ferenc József-tér, sőt azon túl egészen a Nádor-utcáig, szintén ilyen ácstelep volt. Híres és gazdag pesti ács mesterek 2—3 ezer négyszögöles telkei sorakoztak itt fel, melyek azután a későbbi városfejlődéssel és utcanyitásokkal kapcsolatosan kisebb házhelyekre osztottak és épültek be kisebb-nagyobb polgári házakkal, szállodákkal és középületekkel. A pesti Dunapart képeinek átváltozása nem történt máról holnapra. Az egykorú metszetek hű képét mutatják ennek a lassú fejlődésnek, mégis a múlt század harmincas éveiben Garay a Honművész lapjain már nagy lelkesedéssel írt a budai és pesti partok szépségéről, mozgalmaságáról. Külön megemlékezett a „rakpiacról” (Ferenc József-tér), mely a „természetesen nem párisi

idomú börsével” és az „igen csinos (leendő) promenade-dal” élvezetes kámpet nyújtott. A Dunapartot a város hosszában Fel- és Aldunasorra osztották. A Feldunasoron volt a „rakpiac”, vagy más névvel „kirakodó-tér” (Ausladeplatz), a Zrinyi-utcát Szarka-utcának, a Nádor-utcát pedig Szél-utcának nevezték. A Béla-utca csak később, 1834-ben keletkezett. Wieser és Varga telektulajdonosok utcanyitási kérelemmel fordultak a szépítő bizottsághoz 1834-ben. Indokul az új utca közlekedésével járó kényelmet és telkeiknek várható értékelkedését említették. A szépítőbizottság méltányolta kérelmüket és megadta az utcanyitási engedélyt.

A Feldunasor általános ismertetése után rátérhetünk az érdekelt telkek és házak történetének vázolására. Könnyebb tájékozódás végett a telkeket, illetőleg az épületeket a mai házszámzás szerint vesszük sorba.

Kövessük elsőnek a legnevezetesebb épületet, a Ferenc József-tér 7. sz. ház történetét. A pestvárosi telekkönyvek és örökfelvallási jegyzőkönyvek első tulajdonosként Feszl János Györgyöt jelölik meg. Feszl 1791 július 3-án vette a 804 négyszögöl területű telket a várostól, anélkül, hogy nevére iratta volna. Halála után két

fia, Mihály és Ferenc örökölték, kiknek magvaszakadtával még az atyjuk által végrendeletileg helyettesített örökösökre szállott. Ezekről vette meg azután 1833 november 13-án közárverésen szitányi Ullmann Móric 50.443 frt, 54 krajcárért, pengő pénzben. A vételt a tanács még 1833-ban jóváhagyta, azonban az örökfelvállás (ma tulajdonjogátírás) csak 1844 december 7-én történt meg. Szitányi Ullmann Móric személyével kapcsolatosan egy-két adatot kell megemlítenünk. Széchenyi nemzetgazdasági munkásságának és terveinek egyik jelentős harcosa volt és tevékenyen munkálkodott a Magyar Kereskedelmi Bank, valamint a vasút létrehozásában. 1785 szeptember 5-én született. Zsidó szülőktől származott, húsz esztendőskorában (1805) nagykereskedést nyitott és egy évvel később megnősült. 1825-ben áttért a római katolikus vallásra és még ez év június 10-én elnyerte a magyar nemességet „szitányi” előnévvel. 1847-ben halt meg.

Mikor Ullmann Móric a Feszl-féle telket megvette, azonnal felismerte annak előnyös fekvését és sietett házat építtetni. A terveket Hild József építésszel készítette el, ki az empire építészetnek legnagyobb mestere volt.

A szépítő-bizottmány 1834 április 19-én adta meg a házépítési engedélyt és semmi különösebb kikötéssel nem élt. Ullmann vagyona és Hild hírneve elég biztosítékot nyújtottak arra, hogy az egyre szépülő Duna-part, külsőségeiben és építési anyagban is kifogástalan házzal fog gyarapodni. Az építkezést csakhamar befejezték és a pompás épületnek rövidesen híre kerekedett. Tegyen erről bizonyosságot egy korabeli útmutató leírása: „Ezen privátépületek csinoságát megismerendő, látogassa meg csak, p. o. az Ullmann-házat, s a könnyű és pompás építési modor meg fogja lepni. A csinos, minden oldalról zárt, fűthető lépcsőzettől, fel egész a tündöklő teremig, minden tanúsítja privátbirtokosaiknak finomított izlését s a szép iránti szeretetét; a terem különösen igazi mesterműnek tekintendő s alig van párja. A négy fal legszebb márványstukkkal van kirakva s hautrelief csoportozatokkal ékesítve, mellyek a hétnek napjait, az évszakokat, a műipart tárgyalják, mellyek fölé Fortuna bővségszarujából áldást és szerencsejavarakat látszik árasztani”. (Buda-Pest, a magyarok fővárosa. 1845.). Ennyit szentelt a mű ismeretlen írója az Ullmann-háznak és meg is érdemelte ezt a dicsé-

retet, mert külső egyszerű szépsége még ma is vetekszik az őt környező vasbetonóriások hamis csillogásával. Igaz, hogy Hild eredeti és erősen hangsúlyozott homlokzatképét megbontották az utólag kiépített erkélyek és ezáltal a rizalitok érvényesülése meglehetősen csökkent.

A ház tehát az Ullmann-család részére épült. Építészeti szépségén kívül egészen az 50-es évekig semmi nevezetesség nem fűződik falaihoz. Szitányi Ullmann Móric 1847-ben bekövetkezett halála után az örökösök birtokába került, kik nem laktak valamennyien Pesten s így a ház nagyobb jövedelmezőségéről kívántak gondoskodni. Közbevetőleg meg kell emlékeznünk az 1849-iki bombázásról, mely alkalommal az Ullmann-ház is komoly veszélyben forgott. 1849 január 5-én a császári seregek megszállották Budát és április 24-éig maradtak itt. Hentzi vezérőrnagy számított Buda ostromára s ezért felszedette a Lánchíd padlózatát, a budai hídfőnél aknát ásott, hogy szükség esetén a hidat levegőbe röphesse. A magyar sereg Görgei vezetésével május 3-án ütött tábort és 4-én már megkezdte Budavár ostromát. Ágyúkat azonban nem hozott a magyar sereg s míg azok megérkezé-

sét várták, addig Hentzi a teljesen védtelen Pestet bombáztatta. A Fel-dunator valamennyi háza szenvedett a vandál osztrák pusztítástól. Akkor lett romhalmazzá a híres Vigadó is. Az Ullmann-ház a lecsapódó gránátoktól és láncos lövegektől annyira megsérült, hogy a végrendeleti vagy-on kormányzói kénytelenek voltak a tanács hivatalos vizsgálatát kérni a kár megállapítása végett. Fesz tanácsnok vezette a vizsgálatot és a házon esett rongálások kárpótlásául 3500 váltóforintot kaptak az örökösök.

1850-ben tárgyalásokat kezdtek a ház bérbeadását illetőleg. Szállodai célokra akarták felhasználni. Itt a tanács iratok több ellentmondást mutatnak, melyeket az adatok hiánya miatt tökéletesen nem lehet eltüntetni. Ugyanis 1850 május 13-án az Ullmann-vagyon kormányzói bejelentették a tanácsnak, hogy a házat október 1-től 1862 szeptember 30-ig terjedő időre, tehát 12 esztendőre. bérbeadták özv. Czompó Jánosné szül. Eisenkolb Borbála asszonynak, ki kötelezettséget vállalt arra, hogy „nagyszerű vendégfogadót” fog ott berendezni, tehát „ez időtől fogva e ház szállásai iránti rendelkezés a nevezett haszonbérlo asszony jogához tartozandik”. Sőt a bérleti szerződés

teljes szövegét a betáblázási jegyzőkönyv meg is őrizte, mert Czompóné 50.000 forint erejéig megengedte egyik váciutcai házának lekötését. A szerződés, illetve a betáblázási jegyzőkönyv szerint özv. Czompónénak kellett volna ettől kezdődőleg szerepelni, mint bérlőnek. Ezzel szemben 1850 augusztus 5-én, tehát három hónappal később, Valtriny Viktor fordult a tanácshoz egy beadvánnyal, melyben azt kérte, hogy a Duchange által kibérelt és Szt. Mihálytól vendégfogadóvá átalakított Ullmann-féle házban, a földszinti részen a kávéházi és vendéglői helyiségek kibérelhetőségét engedje meg számára a tanács. Itt tehát Duchange szerepel, mint jövőendő szállodai bérlő. A további adatok összevetéséből azonban azt lehet megállapítani, hogy sem özv. Czompóné, sem Duchange nem kapták meg a bérletet, hanem az Ullmann-örökösök szerezhették meg a szállodai jogosítványt és alakították át a házat szállodai célokra. Legalább is az 1850/51. évi italmérési könyvek adatai erről tesznek tanúságot, mert ezekben az Ullmann-örökösök szerepelnek, mint adófizető ház- és vendégfogadó tulajdonosok. Duchange a vendéglői jog után adózott, özv. Czompóné neve pedig nem fordul elő.

(Folytatjuk.)

Eladó telkek:

VII., Erzsébet királyné-út mentén, közvetlen a házak mögött, jobb- és baloldalon, 50-től 200 négyzetöles.

VII., Lőcsei-út és Ilosvay-utca sarkán, 100 öles, közművekkel ellátott telkek a villamosmegálló mellett.

Zuglóban, VII., Komócsy-utca és Egressy-út között, Rákospatak környékén, 150 négyzetölel 300 öles magasfekvésű telkek, hatévi részletfizetésre, pár száz pengő lefizetésével kaphatók és azonnal elfoglalhatók.

VII., Gyarmat-utcaiban 100 öles telkek négyévi részletfizetésre.

Thököly-út mellett, a városi bérházak szomszédságában, bérház- és családi háztelkek részletfizetésre, valamint

X., Rákosfalván, Kerepesi-út mellett, a fenyveserdő tőszomszédságában, végül

Tabán közelében, a Tigris-utcaiban, 300 öles telkek eladók.

Földvilágosítás díjmentes, minden telket költségmentesen megmutatunk. **Békesi részvénytársaság, VII. ker., Almássy-tér nyolc. Telefon: József 424—98. József 366—89.**